

UDK: 929 Kalailikos A.
Izvorni naučni rad

AHMED-PAŠA KALAILIKOS VIĐEN OČIMA ZAPADNIH SAVREMENIKA: BIOGRAFIJA OSMANSKOG DOSTOJANSTVENIKA IZ DOBA VELIKE KRIZE OSMANSKOG CARSTVA¹

Marija Kocić

Filozofski fakultet, Beograd, Republika Srbija

Osmansko carstvo na izmaku XVII veka predstavljalo je državu zapalu u krizu, koja je morala da nađe nove puteve zarad vlastitog opstanka. Glavna borba vodila se između klana koji su oko sebe okupili Ćuprilići i struja u haremu, koje su se s vremena na vreme isticale u političkom životu podržane sultanijama. Rad predstavlja pokušaj da se ukaže na mentalitet dostojanstvenika, koji su svoju karijeru gradili u takvim uslovima. Utemeljen je na dokumentima iz Državnog arhiva u Beču (K.u.K HAUS-HOF und Staats Archiv, Wien) i Nacionalnog arhiva u Londonu (The National Archives at Kew Gardens, London, stari naziv [PRO]).

Ključne reči: Amed-paša Kalailikos, Veliki turski rat, šah Husein

Na pragu poslednje decenije XVII veka Osmansko carstvo preživljavalo je duboku krizu.² Poraz kod Slankamena (1691) nije značio samo gubitak na

¹ Rad je rezultat istraživanja na projektu *Modernizacija Zapadnog Balkana* (ev. br. 177009) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

² O Osmanskom carstvu u ovom periodu videti: Farioqhi S. 1997. 413-636; Imber C. 2002;

bojnom polju, već je oslabio i poziciju Ćuprilića.³ Već naredne godine pobunjeni Arapi zauzeli su Basru, dok je Bagdad odrekao Porti poslušnost. Na ovo se nadovezalo loše stanje na ratištu u Ugarskoj, koja je za Portu zadržala prioritet. Carigrad, najmnogoljudniji grad u državi, zahvatio je septembra 1692. požar.⁴ Naredne godine grad je više puta iskusio ovu stihiju, na šta je ulema⁵ kao jedini odgovor mogla da ponudi objašnjenje da se radilo o Božijem gnevu. Frazeologija nije, međutim, mogla da ubedi muslimane da je vladavini *dar ul-islama* pretila katastrofa. Od suštinske važnosti za razumevanje cele situacije je apostrofiranje osećaja ugroženosti, koji je prožeo stanovnike Carigrada, ali i Jedrena, gde je boravio Ahmed II (1691-1695) sa sarajem. Ocenjen od strane javnosti i evropskih posmatrača kao slab vladar, nad njime je stalno visila opasnost od svrgnutog Mehmeda IV(1648-1687), sve dok ovaj nije umro u Starom saraju 1. februara 1693.⁶

Na loše prilike nadovezala se i kuga, koja je tokom leta 1693. zahvatila Carigrad.⁷ Novi požar izbio je 5. septembra kod Ajazma Kapsi, u blizini Galate, u kome su izgorela tri broda. Odavde se on proširio na ostale delove grada.⁸ U njemu su nastradale i barake za smeštaj janičara i sarač-hane, u kojima je izrađivana oprema za spahije i ukupno 1.435 dućana.⁹ U ovom i u požarima koji su usledili stradalo je po onovremenim izveštajima 45.000 kuća.¹⁰ Strah od prodora Nemaca, kuga koja je pustošila pojedine oblasti i pobune u istočnim provincijama proizveli su stalne smene u vlasti. Simplificijano Bizozeri ih opisuje kao „opštu smenu glavnih službenika“, među kojima i kajmakama Carigrada.¹¹

Мантран Р. 2002. 272-318; Emecen F. 2004. 54-69; Inalcik H. 1987. 338-354.

³ Detaljnije u: Самарџић Н. 1992.а. 7-33.

⁴ HHStA, Hs, 132/1020-5, 161. (Carigrad, 19. oktobar 1692). Požar je zahvatio deo grada poznat kao Balat (dobrim delom naseljenom Jevrejima), gde je tom prilikom izgorelo 4.000 kuća.

⁵ Ulema (ilmija) osobe obrazovane u islamskom pravu, tradiciji i teologiji.

⁶ Contarini C. 1720. II. 365.

⁷ HHStA, Hs,132/1020-6, 138-139. (Carigrad, 3. avgust 1693); Bizozeri S. 1720. 183.

⁸ HHStA, Hs,132/1020-6, 148. (Carigrad, 8. septembar 1693).

⁹ HHStA, Hs,132/1020-6, 154. (Carigrad, 8. septembar 1693).

¹⁰ HHStA, Hs,132/1020-6, 172. (Carigrad, 20. novembar 1693).

¹¹ Bizozeri S. 1720. 182.

U Jedrenu, gde je Ahmed II boravio ispijen vodenom bolešću, od koje je krajem 1692. utvrđeno da boluje, crni evnusi predvođeni kizlar-agom¹² uspeli su da preuzmu vlast. Tome je išlo u prilog odsustvo vojnog vrha s velikim vezirom, koji je te godine nastojao da odbrani Beograd od napada Leopolda I (1658-1705). Iako su više puta do tada kažnjeni zbog pokušaja da se domognu vlasti, crni evnusi s kizlar-agom na čelu istrajavali su u svojoj potrebi da se nametnu, iako su protiv sebe imali velikog vezira, šejh ul-islama,¹³ kajmakama¹⁴ i bostandži-bašu.¹⁵ Kako bi u tome uspeli počeli su da šire glasine o navodnoj pobunu protiv Ahmeda II, koja je za cilj imala dolazak na vlast njegovog nećaka Mustafe, sina Mehmeda IV.¹⁶

Glavni cilj crnih evnuha bio je da uklone velikog vezira i kajmakama Jedrena Osman-pašu, zaslužnog za uspešnu odbranu Beograda.¹⁷ Posedovanje ovog grada davalo je sigurnost muslimanima da neće doći do novog prodora nemačke vojske preko Balkana. Mnogi stanovnici Carigrada utehu su tražili u džamijama moleći se Bogu. Stotine volova žrtvovano je u saraju, koji su potom razdeljeni najsiromašnijim stanovnicima.¹⁸ Jedini ambasador koji je u to vreme boravio u Jedrenu, Pjer Antoan Kastanjer de Šatonef (1689-1699)¹⁹, bio je i sam svedok očaja, koji je zahvatio stanovnike ovog grada i saraja.²⁰ Povratak velikog vezira u Jedrene međutim predstavljao je znak za crne evnuhe i kizlar-agu da se primire.²¹

¹² Kizlar aga – glavni crni evnuh koji je čuvao sultanov harem.

¹³ Poglavar versko-pravnih službenika i verski vođa muslimanske zajednice (*umma*) u osmanskoj državi.

¹⁴ U prvo vreme zamenik velikog vezira u Carigradu, na koga su u njegovom odustvu prelazile sve kompetencije vezane za nadzor nad snabdevanjem grada, ali i održavanje komunikacije sa stranim diplomatama. Tokom XVII veka značaj u političkom sistemu osmanske države dobija i kajmakam Jedrena, gde su sultani najviše i boravili.

¹⁵ Bostandži baša – čuvar sultanove lične garde (bostandžija), čiji će značaj porasti pod narednim sultanom.

¹⁶ HHStA, Hs,132/1020-6, 156. (Carigrad, 8. septembar 1693).

¹⁷ HHStA, Hs,132/1020-6, 170. (Carigrad, 16. oktobar 1693).

¹⁸ HHStA, Hs,132/1020-6, 163. (Carigrad, 16. oktobar 1693).

¹⁹ O njemu: Самарцић Н. 1992.б. 42-43.

²⁰ HHStA, Hs,132/1020-6, 170. (Carigrad, 16. oktobar 1693).

²¹ HHStA, Hs,132/1020-6, 170-171. (Carigrad, 16. oktobar 1693).

U takvom raspoloženju pojavljuje se Kalailikos Ahmed-paša. O njegovom ranijem životu ne postoje podaci u zapadnim izvorima. Pojedini, međutim, navode da je poreklom bio sa Krita (Kandija). Napolitanac Frančesko Kareri zabeležio je da je njegov nadimak grčkog porekla.²² Prema Vilijemu Padžitu (1692-1699)²³, Ahmed-paša došao je na položaj kajmakama Carigrada u smeni izvršenoj početkom jeseni 1693. godine. Prema njemu, položaj oba kajmakama (Jedrena i Carigrada) bili su veoma značajni. Kada su oni ulazili u Divan obično ga je aga janičara napuštao. On je po pravilu poslan u izgnanstvo, najčešće je dobijao na upravu Damask.²⁴ U pomenutoj smeni uklonjen je Ali-paša Surmeli (1692-1693) jer je stao u odbranu defterdara,²⁵ kod koga je pronađeno 100 kesa novca, koje su odmah konfiskovane. Novi veliki vezir pre svega nastojao je da sačuva život svog prethodnika. Čehaja velikog vezira unapređen je u kajmakama Jedrena. Novi kajmakam Carigrada postao je Kalailikos Ahmed-paša. Padžit je naveo da je u Carigrad poslat kajmakam „ne tako sposoban već zavistan od ministara [vezira]“.²⁶ Izveštaj Beču otkriva da je doveden sredinom septembra sa Kipra, gde je služio kao paša da bi pre povratka velikog vezira bio unapređen u kajmakama.²⁷ Josef fon Hamer, temeljeći svoje delo na osmanskim izvorima, video je u ovom požaru glavni povod koji je Ahmed-pašu Kalailikosa (pominje ga kao *Kalajli*) doveo na položaj kajmakama Carigrada, koji je do tada službovao kao paša Kipra.²⁸ Frančesko Kareri zabeležio je da je doveden na položaj kajmakama Carigrada zahvaljujući podršci kizlar-age i sultanije.²⁹

²² Kareri beleži da je njegov nadimak bio Kaloikos, za koji navodi u prevodu „noce stagnata“ koje se može prevesti kao „orah koji pada“ ili „mrtva orahova ljuska“; Careri 1728 I, 320. U arhivskoj građi njegov nadimak je „Calailicos“, zbog čega smo ovoj varijanti dali prednost.

²³ Vilijem Padžit (*William Paget*), šesti baron Padžit (1637-1713), pre ovog imenovanja boravio je kao rezident Engleske u Beču. Kako su se prethodna imenovanja Vajthola pokazala neuspešna, London je odlučio da njemu, koji je bio upućen u dešavanja na Porti i diplomata od karijere, prepusti položaj novog ambasadora.

²⁴ PRO, SP, 97/20, 282. (Carigrad, 13/23. oktobar 1693).

²⁵ Defterdar – upravnik defterhane, glavne finansijske kancelarije u Osmanskom carstvu zadužene za kontrolu prihoda i rashoda u državi.

²⁶ PRO, SP, 97/20, 282' (Carigrad, 13/23. oktobar 1693).

²⁷ HHStA, Hs,132/1020-6, 173-175. (Carigrad, 20. novembar 1693).

²⁸ Hammer J. 1979. III. 56.

²⁹ Careri F. 1720. I. 320. Iako Kareri ne navodi koje sultanije smatrao je da se ovo odnosi na suprugu Ahmeda II, koja je krajem 1692. rodila blizanace, od kojih je jedan ubrzo preminuo.

Novi veliki vezir vratio se krajem meseca u Jedrene. Povratak vojske najavio je i širenje kuge, koja je ugrozila život u ovom gradu.³⁰ Nije bila tajna, međutim, da su Ahmed-paši svi predviđali brzi kraj. Njega nisu cenili ni muslimani koji su mu nadenuli nadimak „Tiranin“.³¹ Diplomate nisu mogle pretpostaviti odnos koji će novi veliki vezir zauzeti prema kajmakamu Carigrada, koji je izabran u njegovom odsustvu. Odmah po izboru doneo je restriktivne odredbe o odevanju hrišćana. Oni nisu smeli da nose fes postavljen krznom, kao ni žute papuče.³² Uskoro su ove naredbe poprimile rigidniji oblik. Poslao je naredbu patrijarhu Vaseljenske patrijaršije da njegovi vernici ne smeju nositi drugu odeću, osim crne.³³ Odredba je važila kako za muškarce, tako za žene. Jedna od tom prilikom nametnutih prohibicija ticala se zabrane posedovanja oružja.³⁴ Ukoliko kod nekog hrišćana ono bude pronađeno bila je predviđena smrtna kazna. Zbog nošenja „zabranjenih“ odevnih predmeta osuđeno je 146 hrišćana koji su poslani na galije. Tokom pretresa njihovih kuća muslimani su „počinili hiljade okrutnosti“.³⁵

Prema odredbama koje su stupile na snagu krajem 1693. diplomate i evropski trgovci nisu smeli da nose fes postavljen krznom. Takođe, njime je bilo zabranjeno nošenje odevnog predmeta u upotrebi kod bogatijih muslimana kerče (navedeno kao *cherche*), kao i zelene boje koja je prema šerijatu³⁶ bila rezervisana isključivo za muslimane. Crveni fes postavljen krznom mogao je od tada nositi po jedan tumač (dragoman) svakog stranog ambasadora. U tom trenutku ambasador Nizozemske Jakob Kolijer³⁷ imao je jednog tuma-

Kako je Ahmed II sve više slabio pod napadima vodene bolesti, to je uticaj njegove supruge (haseki-sultanije), kojoj zapadni izvori ne pominju ime, sve više jačao.

³⁰ PRO, SP, 97/20, 283-283' (pismo bez datuma).

³¹ HHStA, Hs,132/1020-6, 175. (Carigrad, 20. novembar 1693).

³² HHStA, Hs,132/1020-6, 174. (Carigrad, 20. novembar 1693).

³³ Ovakve naredbe primenjivane su od XVI veka detaljnije; İpşirli Argıt B. 2005.

³⁴ O tome videti: Коцић М. 2010. 373-378.

³⁵ HHStA, Hs,132/1020-6, 191. (Carigrad, 3. decembar 1693).

³⁶ Islamsko versko pravo koje je regulisalo mnoge aspekte iz svakodnevnog života muslimana (odevanje, konzumacija određene hrane i pića, ponašanje u određenim prilikma ...).

³⁷ Jakob Kolijer bio je sin Justina Kolijera, rezidenta Nizozemske na Porti od oko 1669. do 1680, kada ga je nasledio njegovi sin. Za vreme Jakoba Kolijera ugled nizozemskog diplomatskog osoblja na Porti porastao je oko 1682. kada je proizveden u ambasadora, na kome je

ča, engleski dvojicu kao i mletački baio, dok ih je ambasador Francuske držao četvoricu. U vreme kada su donete ove odredbe ambasadori su se nalazili u Jedrenu,³⁸ zbog čega se nije znalo kako će oni po povratku u Carigrad reagovati na njih. Međutim sve ovo nije sprečilo ambasadora Francuske Šatonefa da lako i ciljano stupi sa Kalailikosom u srdačne odnose.³⁹ U trenutku kada su odredbe donete Kolijer i Padžit boravili su u Jedrenu, angažovani na pokretanju mirovnih pregovora i anuliranja uticaja koje je delovanje Koenrada van Hemsckerka na Porti izazvalo.⁴⁰

Ahmed-paša pokazao se izuzetno marljivim u vojnim pitanjima. Kada je krajem 1693. vojska počela da stiže u Carigrad, preduzete su opsežne vojne pripreme za predstojeću sezonu. Ahmet-paša redovno je posećivao arsenal gde su građeni brodovi, koji su trebali biti poslani na Moreju (Peloponez).⁴¹ On je u tome sledio instrukcije, koje mu je Porta dostavljala.⁴² Sve ovo međutim, nije ga moglo zadržati dugo na vlasti. Mere koje je preduzeo pretile su da otuđe hrišćansko stanovništvo, koje se prvo našlo na udaru. Politika koje su se držali Ćuprilići predstavljala je alternativu totalitarizmu, koji je zagovarala većina, podržavajući fundamentalistički pristup islamu. Ma koliko odlučni bili na rat Ćuprilići nisu svoju samovolju iskazivali na taj način što bi tlačili hrišćane. Zagarantovana tolerancija šerijatom mogla je da opstane ukoliko je bila podržana od Porte, odnosno ljudi koji su zauzimali najznačajnije položaje u državi. Međutim, mere koje je Kalailikos preduzeo direktno su podsticale alijenaciju hrišćana, preteći da nasuprot ratištima sa susedima otvore novo, unutar same države. Na ovo su posebno bili osetljivi mudriji političari, kojima vojna sila nije predstavljala jedino opravdanje postojanja *dar ul-islama*. Upravo je ova grupa, koja je ojačala s novim velikim vezinom, uticala da Ahmed-paša

ostao do 1718. Najznačajnija uloga na ovom položaju predstavljala je medijacija u Karlovcu (1699).

³⁸ HHStA, Hs,132/1020-6, 173-174. (Carigrad, 20. novembar 1693).

³⁹ Careri F. 1720. I. 320.

⁴⁰ Koenrad van Hemsckerk bio je diplomata koga su Ujedinjene Provincije (Nizozemska) ovlastili da ugovori mir između Porte i Svete lige. Njegova misija 1692-1693. predstavlja jednu od najzamršenijih epizoda u diplomatskim odnosima osmanske s evropskim državama. Uskoro se međutim ispostavilo da on ne radi u interesu Londona niti Amsterdama, već kako je Porta sumnjala, po nalogima Beča.

⁴¹ HHStA, Hs,132/1020-6, 180. (Carigrad, 3. decembar 1693).

⁴² HHStA, Hs,132/1020-6, 197. (Carigrad, 9. decembar 1693).

Kalailikos bude uklonjen. Na njegovo mesto izabran je Jegen Husejin-paša, pripadnik porodice Ćuprilić; ocenjen kao čovek vičan vlasti, i što je značajnije, diskretan i tolerantan prema hrišćanima.⁴³ Prema Hameru međutim on je bio uklonjen jer je postao suviše omiljen u narodu „pa ga je veliki vezir, iz straha da mu ne bude takmac, smjenio i zamjenio sa Amudžazade Husein-pašom“.⁴⁴

Izveštaj Beču za njegov pad isključivo krive haseki-sultaniju i kizlar-agu. Kao glavni izgovor navedena je tiranija, kojom se pri vladavini služio i to ne samo prema hrišćanima, već i prema muslimanima. Stavljeno mu je na teret da je crkvu staru 300 godina koja je do tada pripadala Grcima dao pretvoriti u džamiju.⁴⁵ Prilikom uklanjanja Ahmed-paše upravo je struja najzaslužnija za njegov uspon na čelu sa haseki-sultanijom bila je najodgovornija i za njegovo uklanjanje. Ovo ukazuje da nikom nije išlo u prilog produbljivanje socijalnog i verskog jaza u državi.⁴⁶

Haseki-sultanija smatrala je da je dovoljna nagrada za njegovu dotadašnju službu Egipat. Pomenuta provincija tokom Velikog turskog rata snabdevala je vojnicima i hranom Carigrad i druge gradove. Iako daleko od evropskog ratišta pobuna Arapa uticala je da značaj Egipta u vojnim planovima Porte poraste. Međutim, Egipat je uspeo da sačuva polunezavistan položaj u odnosu na Portu. Ona je imenovala upravnika ove provincije za veliku sumu novca, ali način na koji je njome upravljao i njegov sukob s begovskim i mamelučkim porodicama nisu ga se mnogo ticali. Haseki-sultanija nije se htela odreći usluga Ahmed-paše jer je Egipat postao nova kritična zona, odakle se moglo uticati na Arape.

Veliki vezir, šejh ul-islam i vojni zapovednici nisu hteli da prepuste provinciju od takvog značaja na upravu Ahmed-paši. Zbog toga su prethodnu odluku preimenovali i imenovali ga za novog pašu Erzeruma. Ahmed-paša dobio je naredbu da okupi 6.000 spahija i sejmena i krene na Basru.⁴⁷ Razočaran time prešao je u Uskudar, gde su otvoreni novi spiskovi za regrutovanje vojnika. Nakon njegovog odlaska Carigradom su širene glasine kako

⁴³ HHStA, Hs,132/1020-7, 1. (Carigrad, 22. januar 1694).

⁴⁴ Hammer J. 1979. III. 56.

⁴⁵ HHStA, Hs,132/1020-7, 3. (Carigrad, 22. januar 1694).

⁴⁶ O smenama na Porti izvršenim februara i marta 1694. videti: Contarini C. 1720. II. 397-400. Međutim, Kontarini ne pominje ni na jednom mestu Ahmed-pašu Kalailikosa.

⁴⁷ HHStA, Hs,132/1020-7, 9-10. (Carigrad, 16. februar 1694).

namerava da se domogne Egipta, zbog čega je i počeo da okuplja vojsku u Uskudaru.⁴⁸ Nakon što je sakupio potreban broj vojnika, Ahmed-paša krenuo je u Izmit (vizantijsku Nikomediju). Njegova ogorčenost odlukom Porte nije mogla biti sakrivena od zapadnih posmatrača koji opisuju njegovo raspoloženje kao „oholo, tvrdoglavo i hirovito“.⁴⁹ Situacija je po Portu bila opasnija jer se Anadolija pripremala na pobunu, zbog čega je i prisustvo Ahmed-paše u tim krajevima bilo opasno po njene interese. Do tada su pobunjeni Arapi naoružali veliku vojsku, spremni da brane osvojene oblasti.⁵⁰

Na Porti je struja sa haseki-sultanijom uspela ponovo odneti prevagu.⁵¹ To je za Ahmed-pašu moglo predstavljati olakšanje, jer je verovao da su njegovi nekadašnji zaštitnici dovoljan garant da za svoja nedela neće biti kažnjen. Odluka kojom je imenovan za pašu Erzeruma, međutim, nije bila izmenjena. Kizlar-aga obratio mu se pismom kojim je od njega tražio da stane na čelo vojske, koja je trebala da umiri Arape, obećavši mu da ukoliko uspe može se nadati položaju velikog vezira.⁵² Ovo je za kratko vreme umirilo Ahmed-pašu, koji je tek nakon toga odlučio da nastavi put prema Erzerumu.

Krajem proleća 1694. osmanska vojska krenula je na Arape. Pobunjenici su potukli Osmanlije i uspeli da pod svoju vlast stave Meku i Medinu, gde su se domogli velikog bogatstva.⁵³ Ovaj poraz uticao je i da se pobuna proširi i Anadolijom. Pismo namenjeno Beču sastavljeno krajem 1694. otkriva delovanje Ahmed-paše u tim okolnostima. On je opisan kao čovek koji radi na vlastitu ruku i protiv naređenja Porte. Pripisano mu je da se pismom obratio vođi arapskih pobunjenika rečima „da u vreme kada muslimani ratuju protiv hrišćana, nije potrebno da prolivaju krv i u međusobnoj borbi“. Izgleda da je ovaj apel naišao na dobar prijem kod arapskih prvaka, jer je njihov novi šerif odgovorio Ahmed-paši u sličnom maniru.⁵⁴

⁴⁸ HHStA, Hs,132/1020-7, 10. (Carigrad, 16. februar 1694).

⁴⁹ HHStA, Hs,132/1020-7, 41. (Carigrad, 28. februar i 2. mart 1694).

⁵⁰ HHStA, Hs,132/1020-7, 49. (Carigrad, 28. mart 1694).

⁵¹ HHStA, Hs,132/1020-7, 51. (Carigrad, 28. mart 1694).

⁵² HHStA, Hs,132/1020-7, 54. (Carigrad, 28. mart 1694).

⁵³ HHStA, Hs,132/1020-7, 108-109. (Carigrad, 14. jun 1694).

⁵⁴ HHStA, Hs,132/1020-7, 197-198. (Carigrad, 1. decembar 1694).

Tokom 1694. Osmanlije su se na svim frontovima našle u povlačenju. Venecija je uspela da osvoji Hios i Gabelu na ušću Neretve.⁵⁵ Arapi su napredovali i odcepili veliki deo osmanske teritorije. Gubitak Hiosa izazvao je novu smenu na vodećim položajima. Jedna od posledica ovog događaja predstavlja vrenje koje je zahvatilo osmansko društvo, koje je bilo spremno na pobunu. Događaji u Jedrenu⁵⁶ bili su nadomak ostvarenja ovog cilja. Cela Anadolija okrenula se protiv Porte zbog loše vladavine.

Naredna godina počela je požarom koji je zahvatio Carigrad. Ovog puta izgorelo je 4.000 kuća.⁵⁷ Ahmed II umro je 5. februara 1695.⁵⁸ Za novog sultana izabran je njegov nećak Mustafa II (1695-1703). Prema nepisanim pravilima supruga i ceo harem pokojnog sultana preseljeni su u Stari saraj u Carigradu. Osoba najzaslužnija za uzdizanje, ali i pad Ahmed-paše Kalailikosa, time je uklonjena.⁵⁹ U isto vreme došlo je do smene i u Persiji, gde je šaha Suljemana I (1666-1694) nasledio sin Husein (1694-1722). Dolaskom ova dva vladara otpočeo je novi period u osmansko-persijskim odnosima, koji je i Ahmed-paši Kalailikosu pružio povod za novo dokazivanje u trenutku kada je u Persiji okupljana velika vojska.⁶⁰

Mustafa II odmah po dolasku na vlast pokazao je odlučnu prirodu, nesvojstvenu poslednjim sultanima. Jedna od najznačajnijih odluka, koja je odražavala i njegov stav da se rat protiv Habsburgovaca može uprkos svemu dobiti, bila je da položaj velikog vezira preda još jednom članu porodice Ćuprilić, Elmas Mehmed-paši (1695-1697). Za šejh ul-islama imenovan je Fejzulah-efendija (1695-1703), koji će postati jedna od najznačajnijih figura u vlasti. Njihova dominacija na političkoj sceni Osmanskog carstva označila je i kraj nadanjima Ahmed-paše Kalailikosa položaju velikog vezira.

Pojava Persije kao novog takmaca Osmanlijama nije mogla ostati nepoznata, kao ni Ahmed-paši Kalailikosu. On je u novom šahu Huseinu video

⁵⁵ O osvajanju Gabele videti: Коцић М. 2011. 354-356. Ovde je navedena sva dodatna literatura.

⁵⁶ O ovome detaljnije u: Kocić M. 2012. 422-425.

⁵⁷ HHStA, Hs,132/1020-8, 1. (Carigrad, 1. januar 1695).

⁵⁸ HHStA, Hs,132/1020-8, 15. (Carigrad, 8. februar 1695).

⁵⁹ HHStA, Hs,132/1020-8, 17. (Carigrad, 8. februar 1695). U ovom dokumentu navedeno je da je ona odvedena u Stari saraj „gde je okončala život“.

⁶⁰ HHStA, Hs,132/1020-8, 45. (Carigrad, 4. april 1695).

povoljnu priliku za ostvarenje vlastitih ciljeva. Jedno vreme uzdignut, pa zatim krepljen obećanjima koja su se pokazala lažna, da bi na kraju bio bačen u zabit najbliže bojištu, Ahmed-paša nastojao je da za pretrpljenu sramotu dobije satisfakciju. Kada je postalo jasno da Persija namerava da osvoji ne samo Bagdad, već i Mosul, Van i Erzerum (koji su joj ranije pripadali)⁶¹ to je za Ahmed-pašu predstavljalo dovoljan motiv da deluje. Pred njim je stajao izbor da ispuni očekivanja Porte i reaguje u slučaju persijskog napada, koja ga je prethodno odbacila, ili da se prikloni Huseinu, čija je vojska brojala 60.000 boraca. Shodno svojoj prirodi Ahmed-paša odlučio se za drugu varijantu. Uskoro se, međutim, ispostavilo da šah planira da pošalje vojsku u Gruziju.⁶²

Napeto stanje pojačala je i sve izraženija pretnja od prodora Rusije na severnu crnomorsku obalu. U latentnom strahu od Perzijanaca, napad ruske vojske na Azov značio bi za osmansku državu katastrofu.⁶³ Napad koji je Petar I Veliki (1689-1725) preduzeo 1695. na Azov, nije urodio plodom. Donekle je raspoloženje javnosti u Carigradu popravila flota, koja je uspela da vrati od Venecije Hios. Može se samo nagađati da li je sve to vreme Ahmed-paša ostao u Erzerumu. Do početka 1696. Arapi nisu samo uspostavili vlast nad Basrom i tvrđavama između Basre i Bagdada,⁶⁴ već i kontakte sa šahom Huseinom. Arapi su Persijancima odavali osmanske položaje, a u krajevima u kojima su uspostavili vlast dozvolili su im da postave i svoje garnizone. Paša kome je ranije dodeljena na upravu Basra nije želeo da se bori s Arapima, već je sa 2.000 vojnika pobegao u Isfahan.⁶⁵ Jermenski trgovci iz Vana i Erzeruma po dolasku u Carigrad širili su vesti da šah čeka prvu priliku da objavi rat Osmanlijama, ali su njegove aspiracije ostale vezane za Gruziju.⁶⁶

U pismu namenjenom Beču od januara 1696. navedeno je da je Ahmed-paša dva meseca ranije (decembra 1695?) opremljen potrebnim provijantom i poslat u odbranu Azova. U vreme kada mu je poslata ova naredba Ahmed-paša nalazio se u Trabzondu (vizantijski Trapezunt), gde mu je i dostavljen

⁶¹ HHStA, Hs,132/1020-8, 142. (Carigrad, 10. i 23. jul i 2. i 6. avgust 1695).

⁶² HStA, Hs,132/1020-8, 207. (Carigrad, 16. oktobar 1695).

⁶³ HHStA, Hs,132/1020-8, 153. (Carigrad, 10. i 23. jul i 2. i 6. avgust 1695).

⁶⁴ HHStA, Hs,132/1020-9, 2. (Carigrad, 20. januar 1696).

⁶⁵ HHStA, Hs,132/1020-9, 2'-3' (Carigrad, 2. januar 1696). Prestonica safavidske Persije.

⁶⁶ HHStA, Hs,132/1020-9, 21. (Carigrad, 15. mart 1696).

novac za putovanje. Njegove aspiracije prema položaju vezira i dalje su mučile Portu. Ovo potvrđuje i Kamilo Kontarini. Prema njemu Ahmed-paša (koga navodi kao pašu Trabzonda), dobio je naredbu Porte da na teritoriji Kapadokije okupi vojsku za odbranu Azova. Međutim, razočaran činjenicom da nije uspeo da dobije položaj velikog vezira pobjegao je u Gruziju.⁶⁷

Carigradom su se početkom 1696. počele širiti glasnine da on namerava da se povuče u Kajseri (vizantijska Cezareja) kako bi se pobunio.⁶⁸ Uskoro su stigle vesti da se neki beglerbeg s vojskom i znanjem Ahmed-paše pobunio.⁶⁹ Izgleda da je Ahmed-paša odlučio da čeka, ne upuštajući se u ishitrene poteze. S proleća 1696. rešio je da se povinuje naređenju Porte i sa 3.000 vojnika krene u odbranu Azova.⁷⁰ Međutim, u toku opsade Azova Ahmed-paša nije više bio u službi Porte. Pobrajajući osmanske snage koje su kasnile sa dolaskom pod Azov von Hamer navodi i čehaju „pobeglog vezira Ahmed-paše Kalajlikoza“.⁷¹ Ovaj inače redak pomen kod Hamera ukazuje da je Ahmed-paši u međuvremenu darovan položaj vezira, ali ne i velikog.

Vest o gubitku Azova izazvala je paničan strah u Carigradu. Porta se najviše bojala pobune pravoslavnih podanika, koji su u Rusiji prepoznali silu za koju mogu vezati ostvarenje svog vekovnog sna oslobođanja od osmanske vladavine. Savremenicima tih dešavanja nije mogla da promakne neograničena radost Grka (pravoslavaca), koju je vest o ruskom osvajanju Azova izazvala.⁷²

Zbog toga što se nije pojavio u odbrani Azova imovina Ahmed-paše je konfiskovana.⁷³ Nemoguće je utvrditi prave razloge koji su ga naveli na ovo. U izveštaju Beču iz sredine septembra 1696. navodi se da je u blizini Erzeruma izdvojio među vojnicima deo i mobilijar s kojim je prebegao u Persiju. On je šahu ovog puta obećao da će sa svojom vojskom krenuti protiv Osmanlija.⁷⁴ Šah se, međutim, odlučio za diplomatiju. Poslao je ambasadora da čestita stu-

⁶⁷ Contarini C. 1720. II. 566.

⁶⁸ HHStA, Hs,132/1020-9, 6. (Carigrad, 20. januar 1696).

⁶⁹ HHStA, Hs,132/1020-9, 11' (Carigrad, 25. februar 1696).

⁷⁰ HHStA, Hs,132/1020-9, 31' (Carigrad, 8. april 1696).

⁷¹ Hammer J. 1979. III. 66.

⁷² HHStA, Hs,132/1020-9, 68' (Carigrad, 4. septembar 1696).

⁷³ Hammer J. 1979. III. 66.

⁷⁴ HHStA, Hs,132/1020-9, 71-71' (Carigrad, 4. septembar 1696).

panje na vlast Mustafi II, kako je diplomatski kodeks uspostavljen između dve države nalagao.⁷⁵

Nakon toga, narednih nekoliko godina prestaje pomen Ahmed-paše. Nije moguće utvrditi kada je napustio Persiju, kao i kada je imenovan za pašu Trabzonda. Međutim, može se pretpostaviti da je do toga došlo nakon završetka Velikog turskog rata. Ugovor u Karlovcu, koji je trebalo da donese državi predah od dugogodišnjih napora, pretvorio se za deo društva u priznanje o vlastitoj nemoći.⁷⁶ Između 1699. i 1703. politika Porte kolebala se između potrebe za mirom i zahteva da se uposle vojnici. Kao mogući protivnici pominju se Gruzija, Rusija i Venecija. Rat za špansko nasleđe (1701-1714) pružio je povod za novo osmansko-francusko zbližavanje. Francuski ambasador Šarl Feriol (1700-1709)⁷⁷ vešto je navodio Portu da prihvati izazov u Ugarskoj kroz pobunu Đerđa Rakocija. Padžitov naslednik, Robert Sutton (1700-1714), trudio se da oponira interesima Versaja. Nakon „jedrenskog događaja“ (1703), koji je na vlast doveo Ahmeda III (1703-1730) sve je ukazivalo na to da je državi potreban mir. Međutim, struje koje su predstavljale nasleđe Velikog rata ostale su prisutne u javnom mnjenju. U takvom raspoloženju iako se odrekao u trenutku stupanja na vlast, nakon izvesnog vremena Ahmed III dopustio je da ojača uticaj njegove majke Rabie Gulnuš.

Ahmed-paša Kalailikos nastojao je da se nosi s prilikama shodno iskustvu, koje je godinama sticao. Na kraju je uspeo da se pridvori validi-sultaniji Rabiji Gulnuš, koja je iskusno upravljala državom u odsustvu sina.⁷⁸ U nameri da se ponovo približi Porti, kada su se planovi o persijskom napadu izjalovili, odabrao je stranu, koja je po njega bila manje ponižavajuća. Rabiji Gulnuš nisu ostale nepoznate njegove aspiracije prema položaju velikog vezira, što mu je ranije bilo obećano. Situacija u državi za ljude s takvom prošlošću i

⁷⁵ HHStA, Hs,132/1020-9, 87¹-88. (Carigrad, 8. novembar 1696).

⁷⁶ Ugovor je sklopljen 26. januara 1699. u Karlovcu (današnjim Sremskim Karlovcima) kojim je završen Veliki turski ili Bečki rat. Detaljnije u: Самарцић Н. 2007.

⁷⁷ O njemu videti: Самарцић Н. 1992. b. 43-44.

⁷⁸ Valida-sultanija, odnosno majka vladajućeg sultana. Rabija Gulnuš bila je supruga Mehmeda IV (u njegovo vreme haseki-sultanija), što joj je tokom višedecenijske vladavine njenog supruga omogućilo da stekne vladarsku tehniku, i istančan sluh političara, koja je nedostajala na brzinu uzdignutim sarajskim vaspitanicima. Ona tokom vladavine Mustafe II postaje značajan politički faktor u odlučivanju, iako su se u mnogim situacijama kosile s namerama velikog vezira Elmas Mehmed-paše Čuprilića i vojnog vrha.

shvatanjima bila je povoljna. Državi je bio potreban svaki raspoloživi vojnik, a Ahmed-paša bio je čovek, koji je plenio čeličnom voljom. On se ponovo približio Porti odlukom da ne odbije naredbu da krene u odbranu Azova.

Time je pružena nova prilika Ahmed-paši da ostvari svoje želje. Početkom 1703. nalazio se u Trabzundu.⁷⁹ Ovaj period njegovog života delom rasvetljava Obri de la Motrej, otkrivajući dešavanja iz marta 1703. Naime, 300 jermenskih katolika obrazovanih pod nadzorom jezuita, bili su optuženi od ostatka jermenske zajednice za zloupotrebe i loše ponašanje. Ovaj slučaj došao je do Porte, zbog čega se ona obratila paši Erzeruma, kome je naredila zatvaranje jezuitskog konventa u gradu. Druga poruka odnosila se na Ahmed-pašu koga Obri de la Motrej ovde ali i nadalje pominje kao Kalaikosa (*Calaicos*), koji je prema ovom putniku u to vreme uživao rang beglerbega Anadolije, čija je prestonica bila Trapezunt.⁸⁰ U opisu ovih dešavanja de la Motrej daje svoj doprinos rasvetljavanju porekla Ahmed-paše čije prezime Kalaikos prevodi kao „kalajdžija“ objašnjavajući tadašnju praksu da je sin obično uzimao kognomen po zanimanju svoga oca, koji je u slučaju Ahmed-paše bio poreklom Kirgiz.⁸¹ Ovaj navod u suportnosti je s drugim izveštajima koji navode njegovo grčko poreklo. U isto vreme de la Motrej pruža dokaz da su kroz ove turbulentne godine opstale u opticaju dve verzije o poreklu Ahmed-paše, kao i o njegovom nadimku „Kalailikos“ i Kalaikos, navodeći istoričare na zaključak da se radilo o dve različite osobe.

Pojava nakon nekoliko godina na ovako istaknutom položaju kao što je beglerbeg Anadolije bio, ukazuje da je Ahmed-paša zadržao svoj krug pristalica na koga je mogao da se osloni prilikom povratka iz Persije. Brzo napredovanje u društvenoj hijerarhiji može se opravdati turbulentnim prilikama koje su zahvatile osmansko društvo prvih godina XVIII veka, što se posebno odrazilo u brzom protoku ljudi na čelnim pozicijama.⁸² Međutim, nakon ovog, sledeći njegov pomen potiče od septembra 1703. Za ovih šest meseci Osmansko carstvo je iskusilo je pobunu, koja je rezultirala u smeni sultana, ali i valide-sultanije, koja je dugi niz godina krojila osnovne smernice države.

⁷⁹ de la Motray A. 1723. I. 222. Turnfor koji je 1701. posetio grad ne pominje ga; Tournefort J. P. 1741. III. 61-64.

⁸⁰ de la Motray A. 1723. I. 222.

⁸¹ Ibid. 222 (napomena u dnu pagine bez numeracije).

⁸² O ovome u: Коцић. 2013.

Rabija Gulnuš zajedno sa sinom Mustafom II uklonjena je, a za novog sultana izabran je drugi njen sin Ahmed III (1703-1730). Tek što se situacija u Carigradu, gde je po zahtevu pobunjenika prenet saraj, počela smirivati Robert Sutton u svom izvrštaju Londonu od 11. decembra 1703. navodi da je otplovila galija za Izmir (Smirna) po Kalailikosa pašu Kandije „čoveka velikog ugleda“.⁸³ U tom trenutku nije bilo izvesno da li Porta namerava da ga ukloni ili unapredi. Njegovo imenovanje na Moreji izazvalo bi bojazan da se ona sprema na novi rat s Venecijom. Sutton je u istom pismu naveo da je Ahmed-paša po rođenju bio Grk, zbog čega je predstavljao za Portu pogodnu ličnost da predvodi napad na Moreju, naseljenu pretežno Grcima.⁸⁴ Ovo donekle potvrđuje i de la Motrej koji navodi da je pre njegovog izbora za velikog vezira službovao kao paša Kaneje (grad na Kandiji).⁸⁵

Ahmed-paša morao je da za svoj novi uspon sačeka celu godinu. Do toga je došlo u momentu kada je uticaj Rabije Gulnuš, uprkos zahtevu pobunjenika u Jedrenu, ponovo počeo da jača. Prema Motreju sredinom septembra 1704. Porta je poslala po Ahmed-pašu Kalailikosa, koji je tom prilikom unapređen u velikog vezira. Robert Sutton je precizniji i datira njegov dolazak u Carigrad 17. septembra 1704. Njegovu pojavu u osmanskoj prestonici vezuju za inicijativu novog sultana Ahmeda III koji je poslao po Ahmed-pašu brod. Pomenu tog dana rano ujutro stigao je u saraj u potpunoj tajnosti. Ovde je ostao dok Veliki Divan nije bio završen na kome je doneta odluka o svrgavanju Damad Hasan-paše (1703) koji je bio oženjen sultanovom sestrom i jednom od kćerki Rabije Gulnuš i imenovanju Ahmed-paše za velikog vezira.⁸⁶ Prema drugim izvorima za velikog vezira izabran je 29. septembra 1704. Zvanje kome se godinama nadao konačno mu je bilo dodeljeno, premda je bio zašao u duboku starost. Pismo na francuskom jeziku sačuvano među izveštajima Roberta Suttona otkrivaju da je u vreme kada je izabran za velikog vezira imao 70 godina.⁸⁷ Godine, međutim, nisu uspele da speru njegovu prošlost. Među diplomatama

⁸³ PRO, SP, 97/21, 164. (Pera, 11. decembar 1703).

⁸⁴ PRO, SP, 97/21, 164.

⁸⁵ de la Motray A. 1723. I. 259.

⁸⁶ PRO, SP, 97/21, 158. (Carigrad, 10/21. oktobar 1704).

⁸⁷ PRO, SP, 97/21, 159' (Carigrad, 10/21. oktobar 1704).

oživelo je sećanje na vreme kada je obavljao dužnost kajmakama Carigrada.⁸⁸ Nije prošlo mnogo da svoju osionu prirodu ponovo dokaže.

O sukobu s francuskim ambasadorom Šarlom Feriolom postoje dve verzije. Jedna sačuvana u delu de la Motreja, a tvorac druge je ambasador Engleske. Detaljnija i čini se ispravnija, mada više naginje francuskoj strani predstavlja Motrejeva verzija. Po njoj Feriol je narednog dana nakon što je Ahmed-paša izabran za velikog vezira izašao pred njega kako bi mu iskazao čast, a i najavio svečanost u svojoj rezidenciji povodom rođenja vojvode od Bretanje.⁸⁹ U to vreme on je priremao sve za banket na koji je bio pozvan još i mletački bailo Đustinijani. U rezidenciji postavljena su četiri velika stola na kojima su se našla najbolja jela. Za prvim stolom postavljena je ambasadorova porodica i bailo koji je na svečanost došao zajedno s porodicom. Za drugim službenici ambasade, za trećim trgovci, a za četvrtim franjevci koji su služili u Galati, njih pedesetak. Goste su za tu priliku trebali da zabavljaju italijanski i francuski glumci i muzičari. Vino je u velikim količinama doneto u ambasadu, a bilo je deljeno hrišćanima i Jevrejima koji bi se u prolazu tuda zatekli. Za Turke je međutim, na ulazu u ambasadu pripremljena velika količina kafe.

Kako je slavlje predviđeno za večer proticalo, damama u saraju zasmetalo je svetlo koje su pravile lampe i lampioni u dvorištu rezidencije. Njihove žalbe navele su Portu da pošalje velikog dragomana Aleksandra Mavrokordata da isporuči njihovo negodovanje. Večera je gotovo bila pri kraju kada se on pojavio u ambasadi. Na ove žalbe Ferol je dogovorio da njegove svetiljke i lampioni ne prave ni pola buke. Proslava je nastavljena ali se umalo nije pretvorila u incident, kada je bailo uvideo da je mnogo mudrije da je napusti, pod izgovorom neobavljenih poslova.⁹⁰ Odavde se Motrekeva i Sutonova verzija razilaze. Suton u mnogo većoj meri insistira na akciji Ahmed-paše, koji je lično zahtevao da lampe u dvorištu francuske ambasade budu ugašene. Prema Sutonu, Feriol je na kraju morao da se povinuje ovom zahtevu i ugasi lampe dok je u međuvremenu Ahmed-paša okupio veliki broj ljudi s vodenim lulama (hoo-ka) koje su kako je smatrano bile uzrok mnogih požara u Carigradu.

⁸⁸ PRO, SP, 97/21, 212. (Pera, 11. oktobar 1704).

⁸⁹ de la Motrey A. 1723. I. 260.

⁹⁰ Ibid. 261. Uporediti englesku verziju ovog događaja u: PRO, SP, 97/21, 158' (Carigrad, 10/21. oktobar 1704). Isto i u: PRO, SP, 97/21, 212-213. (Pera, 11. oktobar 1704).

Osim toga, planirao je da lično s janičarima krene na francusku ambasadu, ukoliko ne dobije poruku da su njegova naređenja ispunjena.⁹¹

Uskoro je međutim Feriol primljen u novu audijenciju kod Ahmed-paše tokom koje je po tvrdnji engleskih izvora bio ljubazno primljen.⁹² Prema Hameru, međutim, kao veliki vezir Ahmed-paša Kalailikos (koga ponovo navodi kao Kalajli) „nije se starao unaprediti korisne državne ustanove i samo je mislio na sjaj odevanja“.⁹³ Ukoliko se uporedi s njegovim opisom Ahmed-paše u vreme kada je vršio dužnost kajmakama Carigrada (1693) zaključuje se koliko je Hamer nedosledan u tretmanu lika i dela ovog osmanskog državnika. On navodi da je na mesto velikog vezira doveden spletkama harema,⁹⁴ što je u suprotnosti s kazivanjima izvora zapadne provijencije, dok njegov pad pripisuje sukobu sa Baltadži Mehmed-pašom i lukavošću koju je ovaj posedovao.

Događaj u vezi s incidentom u francuskoj ambasadi predstavlja kraj pomena Ahmed-paše Kalailikosa u zapadnim izvorima, zbog čega se može pretpostaviti da je on označio i kraj njegovog političkog delovanja. De la Motrej ne pominje događaj u vezi sa smenom na mestu velikog vezira.⁹⁵ Donekle, nagoveštaj daje Suton, koji u pismu od 29. januara 1705. navodi: „U mom poslednjem [pismu] od 15. tekućeg [meseca] snabdeo sam Vašu Preuzvišenost [informacijama] o smeni Mehmed-paše Kalailikosa i usponu Ibrahim-paše, sadašnjeg velikog vezira“. Međutim, u Sutonovoj prepisci izveštaj od 15. januara 1705. nije sačuvan. Takođe, Suton greši kada Kalailikosa navodi kao Mehmed-pašu, a takođe i u činjenici da je nakon njegovog svrgavanja doveden Ibrahim-paša, već je za novog velikog vezira izabran Baltadži Mehmed-paša (1704-1705). Suprotno njemu, de la Motrej ne navodi činjenicu da je on ovog puta bio uklonjen, već samo da je za novog velikog vezira izabran Mehmed-paša, ukazujući da je možda u međuvremenu on preminuo.

⁹¹ PRO, SP, 97/21, 159. (Carigrad, 10/21. oktobar 1704).

⁹² PRO, SP, 97/21, 159. Videti i: PRO, SP, 97/21, 212-213. (Pera, 11. oktobar 1704).

⁹³ Hammer J. 1979. III. 101.

⁹⁴ Ibid. 101.

⁹⁵ de la Motrey A. 1723. I. 263.

Zaključak

Pojava Ahmed-paša Kalailikosa pada u vreme kada Osmansko carstvo prolazi kroz ozbiljna iskušenja, što se najočiglednije manifestovalo u brzom smeni ljudi, koji su na kratko zauzimali određene položaje. Poreklom je bio Grk koji je prešao na islam. Zapadni izvori Ahmed-pašu Kalailikosa prikazuju kao istrajnog neprijatelja hrišćana. Netolerantni stav ispoljen odmah nakon dolaska na položaj kajmakama Carigrada (1693) koštao ga je položaja. Njegova mržnja, pored hrišćanske (pravoslavne i katoličke), populacije odnosila se i na diplomate i njihovo osoblje. Nakon gubitka Azova (1696) odlučio je da pobjegne u Persiju, u vreme kada je ona počela da pokazuje aspiracije prema pojedinim osmanskim teritorijama. Od 1696. do 1703. ne pominje se u zapadnim izvorima, zbog čega nije moguće sa sigurnošću tvrditi kada je od Porte dobio oprostaj. Do toga je po svoj prilici došlo nakon mira u Karlovcu (1699), koji je Porti pružio mogućnost da uredi odnose sa svojim persijskim susedom. Vihor pobune u Jedrenu tokom leta 1703. ponovo ga je izbacio u prvi plan. Konačno je uspeo da s jeseni 1704. dobije položaj velikog vezira. Međutim, i ovog puta zbog svoje hirovite prirode i tradicionalne politike, kojoj je bio naklonjen, nije uspeo da se duže zadrži na položaju velikog vezira.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

a. Neobjavljeni izvori

Državni arhiv u Beču (K.u.K Haus-Hof und Staats Archiv, Wien)

- Handskript, pot 132, bohum 1020, band 5-9.

Nacionalni arhiv u Londonu (The National Archives at Kew Gardens stari naziv: Public Record Office)

- State Papers 97/20, 97/21.

b) Objavljeni izvori

Varenbergh E. (prir.). 1870. *Correspondance du Marquis de Ferriol Ambassadeur de Louis XIV a Constantinople Avec un Introduction*. Anvers: Typographie J. E. Buschmann.

LITERATURA

- Bizozeri S. 1720. *La Sagra Lega Contro la Potenza Ottomana. Parte Seconda*. Milano: Nella Regia Ducale Corte.
- de la Motray A. 1723. *Travels through Europe, Asia and into Part of Africa*, vol. I-II. London: Printed by the Author.
- Careri F. G. 1728. *Giro del Mondo. Nuova edizione accresciuta, ricoretta e divisa in nove volumi*. Venezia: Presso Sebastiano Coleti.
- Contarini C. 1720. *Istoria della Guerra di Lepoldo Primo Imperatore e di Principi Collegati contro il Turco. Dall' Anno 1683. sino alla Pace*, vol. I-II. Venezia: Appresso Michele Herz, e Antonio Bortoli.
- Emecen F. 2004. „Osmanska politička historija. Od osnivanja do Kućuk Kajnardže“. Ihsanoğlu E. (pr.) *Historija osmanske države i civilizacije*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja, knj. 26. 54-69.
- Imber C. 2002. *The Ottoman Empire, 1300-1650. The Structure of Power*. Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan.
- Inalcik H. 1978. „The Ottoman decline and its' Effects upon Reaya“. Inalcik H. *The Ottoman Empire Conquest, Organization and Economy, Collected Studies*. London. Variorum Reprints. 338-354.
- İpşirli Argıt B. 2005. „Clothing Habits, Regulations and Non-Muslims in the Ottoman Empire“. *Akademik Araştırmalar Dergisi* 24. 249-263.
- Коцић М. 2010. *Оријентализација материјалне културе на Балкану. Османски период XV-XIX век*. Београд: Филозофски факултет & Hesperiaedu.
- Коцић М. 2011. *Венеција и хајдуци у доба Морејског рата*, doktorska disertacija u rukopisu. Београд: Филозофски факултет.
- Kocić M. 2012. „Sultan Mosques“: Religion and Ideology as seen by Ottoman Architecture“, *International Conference Architecture and Ideology, Proceedings, Belgrade 28-29. September 2012*. Belgrade. 422-430 (rad predstavlja saopštenje sa međunarodnog skupa štampano u celini).

- Коцић М. 2013. Колебања у односима Порте и Европе од „Једренског догађаја“ (1703) до успоставе стабилне владавне Ахмеда III (1706). *Војноисторијски гласник* (2013) (u štampi).
- Мантран Р. 2002. „Османска држава у XVII веку: стабилизација или слабење моћи“. Мантран Р (prir.) *Историја Османског царства*. Београд: Слио. 272-318.
- Самарџић Н. 1992.а. „Битка код Сланкамена 1691. године“. *Историјски часопис* 39. Београд: Историјски институт. 7-33.
- Самарџић Н. 1992.б. *Француска и Турска 1687-1691*. Београд: Историјски институт САНУ.
- Самарџић Н. 2007. „Прво уређење југоисточне Европе – Карловачки мир 1699. *Новопазарски зборник*, 30. Нови Пазар: Музеј „Пас“. 91-105.
- Tournefort J. P. 1741. *A Voyage into the Levant, Perform'd by Order of French King*, vol. I-III. London: Printed for D. Midwinter.
- Faroqhi S. 1997. „Crisis and Change, 1590-1699“. Faroqhi B. – McGowan B. – Quataert D. (pr.) *Economic and Social History of the Ottoman Empire*, vol. II [1600-1914]. Cambridge: Cambridge University Press. 413-636.
- Hammer J. 1979. *Historija Turskog /Osmanskog/ carstva*, vol. I-III. Zagreb: „Ognjen Prica“.

Summary

AHMED-PASHA KALAILIKOS THROUGH THE EYES OF WESTERN CONTEMPORARIES: BIOGRAPHY OF OTTOMAN DIGNITARY FROM THE PERIOD OF GREAT CRISIS OF OTTOMAN EMPIRE

Ahmed-pasha Kalailikos appeared on the historical scene in times when the Ottoman Empire went through serious turmoil, and the most obvious manifestations of it were quick replacements of people who briefly occupied certain positions. Originally a Greek, he converted to Islam. Western sources portray him as a persistent enemy of the Christians. In-tolerant attitude he showed right after taking the office of the Kaymak-

am of Istanbul (1692), cost him of his position. His animosity was aimed at Christian (Orthodox and Catholic) population, but also at diplomats and their personnel. Having lost Azov (1696), he decided to escape to Persia, at the time when they begun to display aspirations towards certain Ottoman territories. From 1696 to 1703, he is not mentioned, and therefore it is not possible to say with certainty when the Porte granted him pardon. It presumably happened after the Karlovac peace (1699), which gave Porte the prospect to regulate relations with their Persian neighbour. The whirlwind of rebellion in Edirne during the summer of 1703 once again brought him to the forefront. Finally, in the autumn of 1704, he managed to obtain the position of the Great Vizier. However, due to his unpredictable nature and traditionalist politics to which he was inclined, he did not succeed in retaining this vizierate.

Key words: Ahmet pasha Calailicos, Great Turkish war, shah Husein

(Translated by the author)